

Breda

Galderseweg 45, Zwart-Wit

Archeologische Begeleiding

Drs. T.H.L. Hos
L. de Jonge MA

Erfgoedrapport Breda 87
ISSN: 2210-9552

Inhoud

1	Inleiding	3
2	Ligging en aard van het terrein.....	4
3	Landschappelijke gegevens en historische context	5
4	Archeologische achtergronden.....	7
5	Doelstelling	8
6	Werkwijze en resultaten	11
7	Conclusie en aanbeveling	13
8	Literatuur	14

1 Inleiding

In opdracht van B.N.M.H.C. Zwart-Wit heeft de Afdeling Ruimte van de gemeente Breda een archeologische begeleiding uitgevoerd op 21, 22 en 25 juni 2012 op het terrein aan de Galderseweg 45 te Breda. Aanleiding voor het onderzoek is de uitbreiding van het clubgebouw waarbij bodemversturende werkzaamheden zullen plaatsvinden. De grondwerkzaamheden zullen de eventuele aanwezige archeologische resten beschadigen of vernietigen.¹

Het doel van de Archeologische Begeleiding is op een snelle en betrouwbare wijze inzicht te verschaffen in de aanwezigheid van archeologische resten in het plangebied. Daarbij dient voldoende inzicht te worden gegeven in de inhoudelijke en fysieke kwaliteit van de mogelijk aanwezige bewoningssporen op de betreffende locatie (aard, ouderdom, omvang, gaafheid, conservering).

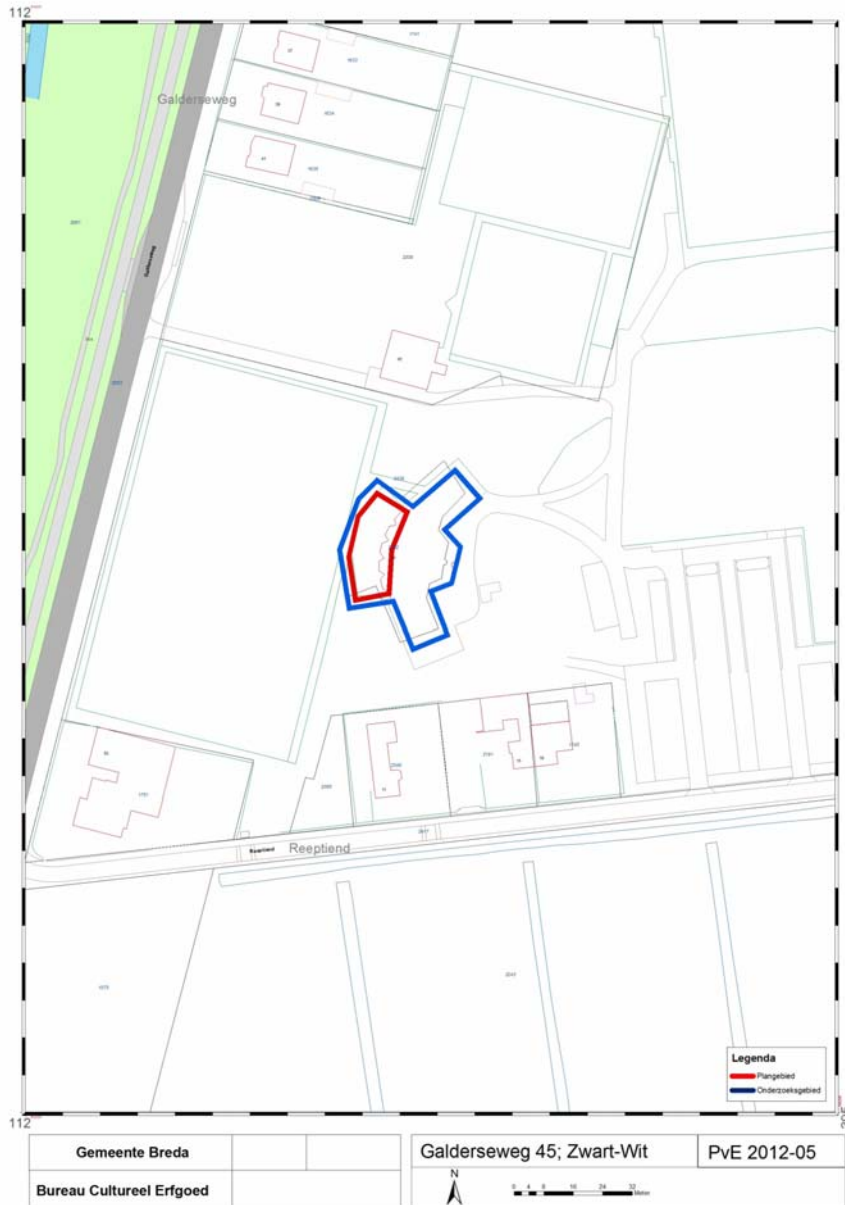
Administratieve gegevens

Provincie	Noord-Brabant
Gemeente	Breda
Plaats	Breda
Toponiem	Galderseweg 45
Objectcode	BR-330-12
Noord- coördinaten	112.913 / 396.011, 112.941 / 396.606
Zuid-coördinaten	112.905 / 395.980, 112.932 / 395.969
Kaartblad	50 B
Onderzoeksmeldingsnr.	53307
Opdrachtgever	B.N.M.H.C. Zwart-Wit
Bevoegd gezag	Gemeente Breda
Uitvoerder	Gemeente Breda, Afdeling Ruimte
Senior archeoloog	drs. Erik Peters
Veldarcheoloog	drs. Tom Hos
Veldmedewerkers	Lina de Jonge MA, Alex Schut

¹ Peters en Craane 2012.

2 Ligging en aard van het terrein

Het plangebied ligt ten zuidoosten van het centrum van de gemeente Breda. Het is gelegen langs de Galderseweg op het perceel GNK02 H 2352. De grenzen van het plangebied worden gevormd door perceelgrenzen en bestaande bebouwing. Het totale oppervlak van het plangebied bedraagt circa 300 vierkante meter.

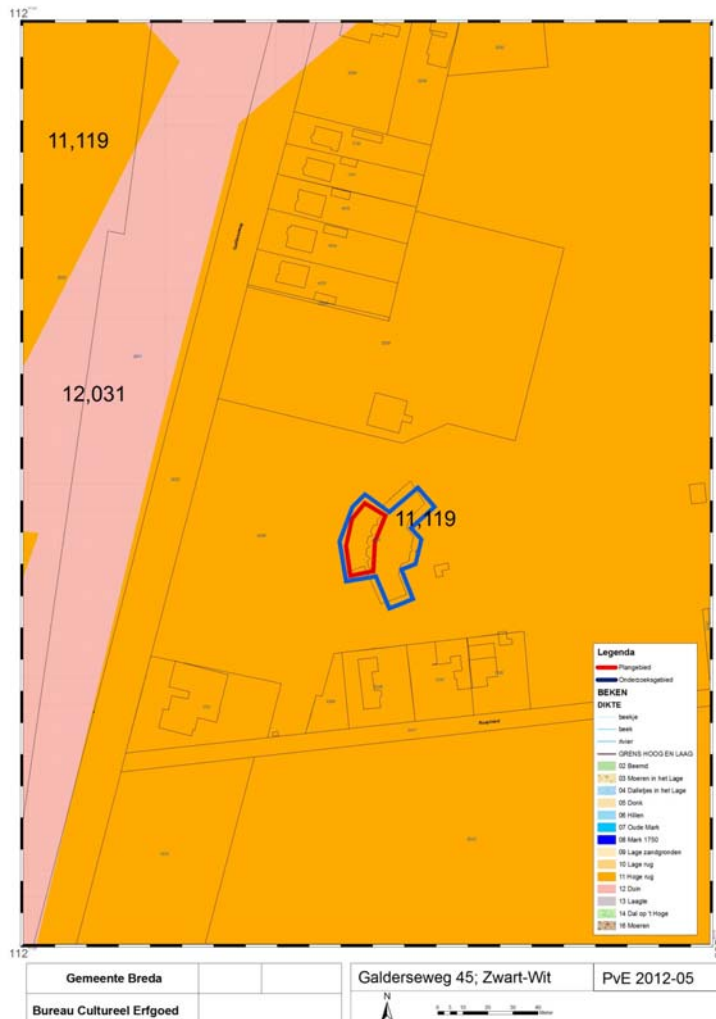

Afbeelding 1 Plangebied Galderseweg 45 op topografische ondergrond.

3 Landschappelijke gegevens en historische context

Op de geomorfologische kaart in archis2 is het plangebied gesitueerd in een zone van welvingen. Leenders (2006) specificeert deze kartering en situeert het plangebied op de hoge dekzandrug 'Grote rug van het Mastbos' (11.119) (afbeelding 2).

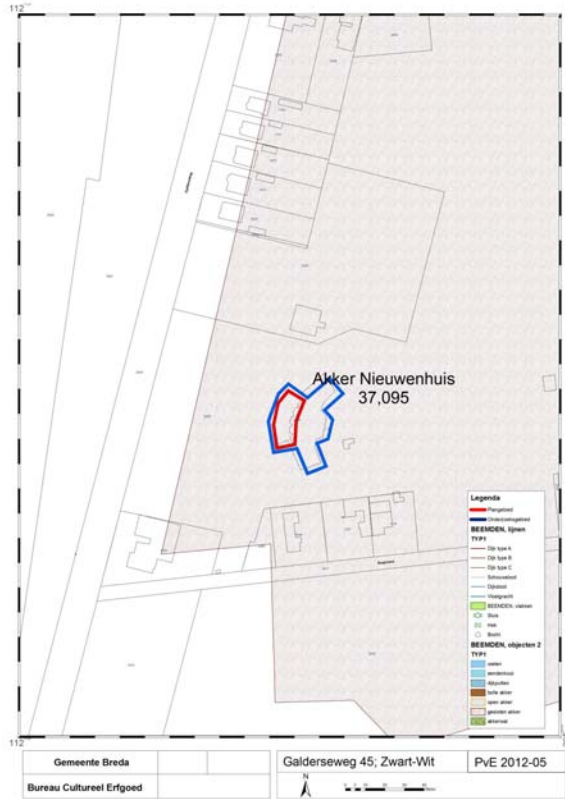
De bodem in het plangebied bestaat uit laarpodzolgronden bestaande uit leemarm en zwak lemig, fijn zand.

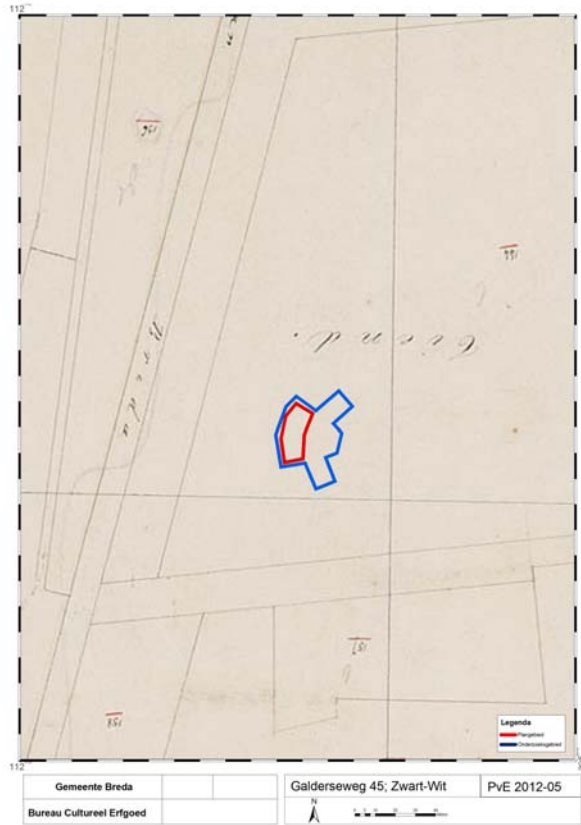
Afbeelding 2 Landschappelijke situatie in de omgeving van het plangebied volgens Leenders 2006.

Naast de fysiek landschappelijke kenmerken geeft Leenders (2006) nog de volgende kenmerken. Het plangebied is gelegen op de akker van de hoeve Nieuwenhuis (37.095) zoals deze in 1621 bestond (afbeelding 3). Voor een deel van deze akker werd cijns betaald aan de Oude Hof van Thorn te Gilze wat kan betekenen dat de eerste ontginning al voor het jaar 1000 heeft plaatsgevonden. Het landgoed van de grote hoeve Nieuwenhuis maakte vroeger deel uit van het landgoed Daasdonck. De hoeve zelf is gelegen op circa 350 meter ten oosten van het plangebied en sinds 1516 stond op deze locatie een stenen huis. Overige cultuur historische elementen heeft Leenders (2006) niet binnen of direct grenzend aan het plangebied gekarteerd.

Op de kadastrale minuut uit 1824 zijn geen perceelsgrenzen of bebouwing binnen het plangebied aanwezig (afbeelding 4).

Abbeelding 3 Akkers en beemden volgens Leenders (2006) in de omgeving van het plangebied.

Abbeelding 4 Het plangebied geprojecteerd op het kadastrale minuutplan 1824.

4 Archeologische achtergronden

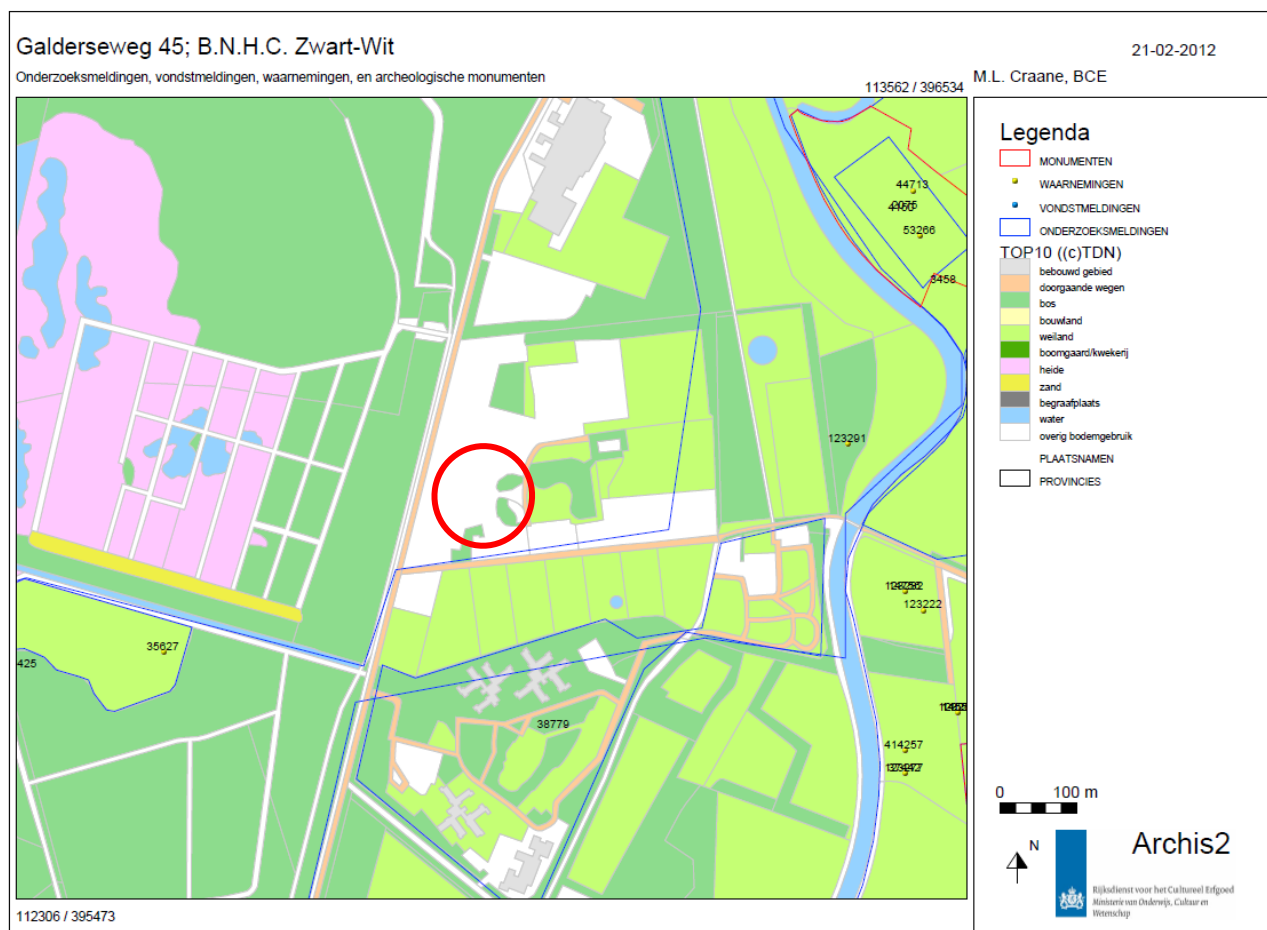
Zover bekend zijn er binnen het plangebied geen archeologische onderzoeken uitgevoerd. Werkzaamheden op een aantal locaties die samen deel uit maakten van een groot onderzoeksgebied dat zich uitspreidde ten oosten, zuiden en zuidwesten zijn in het kader van de verdrogingsbestrijding in het Mastbos archeologisch begeleid (onderzoeksmelding 38920). Voor geen van die locaties is vervolgonderzoek geadviseerd.

Op circa 300 meter ten zuiden en zuidoosten van het plangebied zijn bij een inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven (onderzoeksmelding 38779) voornamelijk recente vergravingen en natuurlijke verstoringen aangetroffen, maar ook drie paalgaten of kuilen met een mogelijk prehistorische datering. Het eindrapport van dit onderzoek is echter nog niet verschenen.

Op circa 400 meter ten zuidwesten van het plangebied zijn bij een archeologisch begeleiding (onderzoeksmelding 19425) ter hoogte van het Turfven in het Mastbos geen archeologisch behoudenswaardige sporen aangetroffen.

Op circa 500 meter ten oosten van het plangebied is tijdens een inventarisatie, veldkartering en booronderzoek ten behoeve van het herinrichtingsgebied Ulvenhout-Galder een scherp ijzertijd aardewerk, vuursteen en laat middeleeuws aardewerk aangetroffen (waarneming 123291).

Op circa 600 meter ten noordoosten van het plangebied aan de overzijde van de Mark bevindt zich een terrein van hoge archeologische waarde. Dit betreft de restanten van een versterkt huis, het Oud Hof, dat al voor het jaar 1300 is verlaten.

Afbeelding 5 Onderzoeksmeldingen en waarnemingen in de omgeving het plangebied (rood omcirkeld) zoals vermeld in Archis2.

5 Doelstelling

Archeologisch onderzoek in West-Brabant is tot voor kort vrijwel uitsluitend gericht geweest op de ontwikkeling van de laatmiddeleeuwse stadskernen.

Onderzoek naar de plattelandsbewoning uit het verleden is pas sinds 1995 van de grond gekomen. Ten westen van Breda is sinds 1998 archeologisch onderzoek uitgevoerd waarbij de bewoning in relatie tot het landschap centraal staat. Er wordt gekeken naar nederzettingsdynamiek en het ontstaan van het cultuurlandschap.

In de omgeving van Breda kunnen archeologische sporen en vondsten worden aangetroffen uit het paleolithicum tot en met het neolithicum, maar deze worden niet op grote schaal aangetroffen. Archeologisch onderzoek in de nabije omgeving heeft uitgewezen dat het dekzandlandschap van Breda-West vanaf de bronstijd (circa 2000 v.Chr.) vrij intensief bewoond is geweest. Hierbij is tevens een nieuw beeld ontstaan van de bewoning in de ijzertijd (500 v. Chr. tot begin van de jaartelling), Romeinse tijd (begin van de jaartelling tot circa 400 na Chr.) en vroege middeleeuwen (450-1050 na Chr.). Achterliggend doel van het onderzoek is het zo compleet mogelijk onderzoeken van enkele dekzandruggen in het landschap waardoor een duidelijk beeld gevormd kan worden van de bewoningsgeschiedenis, de ontwikkeling van de bewoning in de regio en het gebruik van de ruimte in al zijn aspecten op deze landschappelijke eenheden.

In de late middeleeuwen en nieuwe tijd neemt de hoeveelheid activiteiten – en de archeologische overblijfselen daarvan – toe. Voor de gemeente Breda zijn naast de sporen uit de bronstijd tot en met de vroege middeleeuwen ook de sporen uit de late middeleeuwen (de periode van stadsontwikkeling), de sporen verbonden aan de Nassaus en de sporen uit de Spaanse tijd van groot belang.

Het landschap waarin de mensen gedurende de bewoningsperiode woonden is op diverse wijzen ingericht en gebruikt. De nalatenschap van deze inrichting en het gebruik daarvan geeft ons weer de mogelijkheid inzicht te krijgen in het leef- en denkpatroon van de bewoners gedurende de late prehistorie en de middeleeuwen. De vraagstellingen bij dit thema beslaan een breed geheel, van nederzetting tot begravingen. Het doel is een beeld te creëren van het leven in de regio Breda. De aandacht bij het onderzoek naar het natuurlijke landschap is met name gericht op de niet door de mens beïnvloede omgeving c.q. die aspecten van de natuur die uiteindelijk het menselijk handelen hebben beïnvloed. Bij dit onderzoeksthema staat de ontstaanswijze van het gebied centraal. Er kan namelijk naast de landschappelijke ligging van de vindplaatsen ook een beeld verkregen worden van de ruimere regio.

De volgende gebiedsspecifieke onderzoeksvragen zijn geformuleerd, die aan de hand van de resultaten van de archeologische begeleiding beantwoord zouden moeten kunnen worden:

- Zijn er sporen van het landgoed Nieuwenhuis in het plangebied aanwezig?
- Hoe is de bodemopbouw in het gebied (tevens eventueel door middel van boringen in kaart te brengen)?
- Zijn er sporen uit het paleolithicum/mesolithicum aanwezig?
- Zijn er sporen uit (het neolithicum,) de bronstijd, ijzertijd of Romeinse tijd aanwezig?
- Zijn er sporen van ontginning aanwezig?
- Is er sprake van een esdek en wat is de ontwikkeling en datering hiervan?
- Zijn er sporen die wijzen op middeleeuwse oorsprong van de bewoning?
- Zijn er sporen van oudere infrastructuur aanwezig?
- Is er bebouwing aanwezig?
- Zijn er aanwijzingen voor activiteiten uit de Spaanse tijd? Zijn er sporen van een legerkamp, of omwalling?
- Zijn er nog andere (bewonings)sporen?
- Wat is de aard, omvang (begrenzing vaststellen), datering, context, gaafheid, kwaliteit van de aangetroffen sporen?
- Wat is de waarde van de aangetroffen sporen?

Naast deze gebiedsspecifieke onderzoeksvragen dient aandacht te worden besteed aan onderstaande onderzoeksthema's en vraagstellingen die vanuit het totale archeologisch onderzoek in Breda-West zijn vertaald.

Het onderzoek betreft een Archeologische Begeleiding (AB) ter plaatse van de voorgenomen zone met bodemingrepen. Bij het onderzoek zijn de volgende onderzoeksvragen richtinggevend:

Landschap

- Hoe zag de paleogeografie er uit? Wat is de geomorfologische achtergrond van het huidige landschap? Wat is de hydrologische ontwikkeling in het gebied?
- Welke ontwikkelingen van het landschap en het milieu vonden gedurende deze periode plaats en welke invloeden hadden deze op het leefmilieu van de mens?

Flora/fauna

- Wat was de aard van de begroeiing van het landschap gedurende de periode late prehistorie tot en met de middeleeuwen en welke invloeden had deze op de leefwijze van de mens?
- Welke wilde dieren kwamen in de vrije natuur in de omgeving van de nederzetting voor, zowel op het land als in het water en welke invloed hadden deze op de leefwijze van de mens?
- Welke gedomesticeerde dieren kwamen in de omgeving van de nederzetting voor, zowel op het land als in het water en welke invloed hadden deze op de leefwijze van de mens?
- Het verkrijgen van informatie over de lange termijnontwikkeling van de vegetatie in de regio; de verhouding tussen de gebruikte en niet-gebruikte ruimte; de agrarische economie; de voedsel economie; het gebruik van ruimte in huizen en op erven.

Bewoning / Nederzetting

- Zijn er nederzettingssporen op het terrein aanwezig en welke datering hebben zij?
- Hoe is de bewoning gestructureerd – losse erven of geconcentreerde bewoning? Is het mogelijk complete erven op dit terrein uit enige periode te onderzoeken?
- Wat is de verklaring voor de locatiekeuze ten opzichte van het 'natuurlijke' landschap en indien mogelijk het cultuurlandschap?
- Welke relatie is er te leggen tussen eventueel in tijd opvolgende elementen in het landschap (bv nederzettingssporen en begravingen uit uiteenlopende perioden)?
- Is er een koppeling mogelijk tussen de archeologische en de historische gegevens en archieven en welke relevantie of betekenis heeft dit?

Verkaveling

- Zijn er sporen van verkaveling in het terrein, en zo ja wat is de aard en de wijze van aanleg van de verkaveling (sloten, greppels, afrastering, etc.)?
- Wat is de vorm van de verkaveling en omvang van de omgrensde percelen, zowel binnen als buiten een eventuele nederzetting?
- Welke relatie is er te leggen tussen de perceelgrenzen en de vroegste kadasterkaarten?
- Waarvoor zijn de kavels gebruikt?

Infrastructuur

- Komen er in het gebied sporen van paden, wegen en voorden voor en welke relatie hebben deze tot het onderzoeksgebied?
- Komen er in het gebied waterbeheerstructuren voor zoals dijken, gemalen, stuwen en (afwatering)sloten en welke relatie hebben deze tot het onderzoeksgebied?
- Wat is de relatie tussen de gebouwen en de diverse elementen van de infrastructuur?
- Wat is de relatie tussen de vormen van infrastructuur en de historische gegevens over paden en wegen?

Vestingbouw

- Zijn in het onderzoeksgebied sporen van vestingbouw of linies (onverstoord) aanwezig?
- Welke fasen uit de vestingbouw zijn op het terrein aanwezig?

- Zijn de sporen van vestingbouw te koppelen aan de vestingkaarten (uitgave gemeente Breda 2008)?

Complextype/Ensemble

- Hoe kan de locatie beschreven worden in termen van ensembles van sporentypen en -clusters? Het gaat erom ensembles te typeren opgebouwd vanuit de meest enkelvoudige vorm tot de meest samengestelde vorm. Deze getypeerde (representatieve of juist uitzonderlijke) ensembles hebben de functie van bouwsteen in de beschrijving van de aard van het gehele complextype.
- Het verkrijgen van inzicht in de lange termijnontwikkeling van de bewoning in de regio en daaraan gerelateerd het gebruik van de ruimte.
- Inzicht krijgen in de begrenzing en het karakter van de bewoningssporen; inzicht krijgen in de ruimtelijke en chronologische relatie tussen bewoningssporen uit verschillende perioden; vraagstukken omtrent continuïteit en discontinuïteit in bewoning beantwoorden; inzicht krijgen in de functie en het gebruik van zones in het landschap, bijvoorbeeld de situering van “site” en “off-site”, nederzetting en grafvelden, dekzandrug en beekdal.

Op basis van de archeologische begeleiding dient uitspraak te worden gedaan over de eventuele aanwezigheid van archeologische relicten in het plangebied. Daarbij dient voldoende inzicht te worden gegeven in de inhoudelijke en fysieke kwaliteit van de mogelijk aanwezige bewoningssporen op de betreffende locatie (aard, ouderdom, omvang, gaafheid, conservering) teneinde tot een waardstelling te kunnen komen, op basis waarvan vervolgens een selectieadvies opgesteld wordt. In dit advies kunnen maatregelen voor vervolgonderzoek en eventueel behoud worden opgenomen. Het definitieve selectiebesluit is voorbehouden aan het bevoegd gezag, de afdeling Ruimte van de gemeente Breda.

6 Werkzaamheden en resultaten

In het kader van de realisatie van de uitbreiding van het clubgebouw van hockeyclub Zwart-Wit zijn de bestaande bestrating en bosschages verwijderd. Vervolgens heeft men het vlak op een diepte van 30 centimeter onder maaiveld aangelegd. Hierna is een funderingssleuf van circa 20 centimeter breed gegraven met een diepte van circa 80 centimeter. Aangezien de funderingssleuf dieper dan 30 centimeter onder het maaiveld werd uitgegraven moesten de werkzaamheden archeologisch begeleid worden.

Donderdag 21-06-2012

Het weghalen van de bestrating en bosschages duurt langer dan gedacht. Bovendien heeft men meerdere kabels geraakt, die gerepareerd moeten worden voordat men met ontgraven kan beginnen. Resultaat is dat er nog niet verdiept is. Er is twee keer een momentopname gemaakt (met foto's) door de archeologen (Afbeelding 6).

Vrijdag 22-06-2012

Op vrijdag is het vlak aangelegd op 30 centimeter – mv. Nergens is de onderkant van de bouwvoor bereikt. Ook op vrijdag zijn er twee momentopnames gemaakt door de archeologen.

Maandag 25-06-2012

De funderingssleuf is gegraven op een diepte van circa 80 centimeter – mv. In het noorden van het plangebied is het gele dekzand aangesneden (Afbeelding 7). In het profiel werd het dekzand afgedekt door een donkerbruine bouwvoor en grijs bouwzand. Er zijn geen sporen in het gele zand aangetroffen, de sleuf was echter te smal om uitspraken te doen over de aan- of afwezigheid van antropogene sporen in het gebied. Er zijn twee momentopnames gemaakt. De Archeologische Begeleiding is conform het PVE uitgevoerd en afgerond.

Afbeelding 6 Werkzaamheden langs het huidige clubgebouw.

Afbeelding 7 Het gele dekzand in het noorden van het plangebied.

7 Conclusie en aanbeveling

Op 21, 22 en 25 juni 2012 heeft een Archeologische Begeleiding plaatsgevonden op de locatie waar het terrein verstoord zal worden door de uitbreiding van het clubgebouw van hockeyclub Zwart-Wit. In het noordelijke deel van de funderingsleuf is het natuurlijke dekzand onverstoord aangetroffen op een diepte van circa 80 centimeter. Er zijn geen archeologische sporen aangetroffen in het vlak. De sleuf was echter te smal om uitspraken te doen over de aan- of afwezigheid van antropogene sporen in het gebied. De hoge verwachting op de beleidsadvieskaart van de gemeente Breda blijft dus buiten het onderzochte gebied onverminderd van kracht. Dat betekent dat bij toekomstige bodemingrepen buiten het reeds onderzochte plangebied archeologisch onderzoek noodzakelijk is.

De aanwezige archeologische dataset kon de algemene en gebiedsspecifieke onderzoeksvragen, die uit het PvE afkomstig zijn, niet beantwoorden.

8 Literatuur

Bles, B.J. en R. Visschers, 1983. *Bodemkaart van Nederland schaal 1 : 50 000. Toelichting bij de herziene uitgave van blad 50 West Tilburg*, Stiboka, Wageningen.

Leenders, K.A.H.W., 2006. *Cultuurhistorische landschapsinventarisatie gemeente Breda*, Breda.

Craane, M.L. & F.J.C. Peters, 2012. *Programma van Eisen Breda. Galderseweg 45; Zwart-Wit (2012/05)*, Breda.

Websites

www.archis2.archis.nl